

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Т. М. Савельєва

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
2, вул. Державіна, м. Макіївка, Донецька область, Україна, 86123.*

E-mail: vol.3.77@mail.ru

Отримана 14 жовтня 2014; прийнята 21 листопада 2014.

Анотація. Стаття присвячена загальнотеоретичним підходам до системного управління капіталом підприємства, висвітлено основні підходи до визначення категорії «капітал», що склалися в процесі її історичного розвитку. Капітал, як економічна категорія, яка відома давно, отримала новий зміст в умовах ринкових відносин. Капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу і характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які інвестуються у формування його активів. Визначено, що не існує єдиної оптимальної структури капіталу не тільки для різних підприємств, але навіть і для одного підприємства на різних стадіях його розвитку. Наукова думка до сьогодні не виробила універсального визначення капіталу, яке б відповідало потребам як теорії, так і практики. Підкреслюється, що ефективність діяльності підприємства значною мірою залежить від рівня розвитку системи управління капіталом, який є необхідним атрибутом бізнес-діяльності – від моменту створення до ліквідації або реорганізації суб'єкта господарювання. Управління капіталом підприємства за сучасних умов може відобразити концепція, яка є системою науково-обґрунтованих принципів.

Ключові слова: капітал, історичний огляд, кругообіг капіталу, формування, використання, підприємство, ефективність, управління, стратегія, інтегрована система.

НАПРАВЛЕННЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ КАПИТАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ

Т. М. Савельева

*Донбасская национальная академия строительства и архитектуры,
2, ул. Державина, г. Макеевка, Донецкая область, Украина, 86123.*

E-mail: vol.3.77@mail.ru

Получена 14 октября 2014; принята 21 ноября 2014.

Аннотация. Статья посвящена общетеоретическим подходам к системному управлению капиталом предприятия, освещены основные подходы к определению категории «капитал», сложившиеся в процессе ее исторического развития. Капитал, как экономическая категория, которая известна давно, получила новое содержание в условиях рыночных отношений. Капитал в процессе своего функционирования обеспечивает интересы государства, собственников и персонала и характеризует общую стоимость средств в денежной, материальной и нематериальной формах, инвестируемых в формирование его активов. Определено, что не существует единой оптимальной структуры капитала не только для разных предприятий, но даже и для одного предприятия на разных стадиях его развития. Научная мысль до сих пор не выработала универсального определения капитала, которое бы отвечало потребностям как теории, так и практики. Подчеркивается, что эффективность деятельности предприятия в значительной степени зависит от уровня развития системы управления капиталом, который является необходимым атрибутом бизнес-деятельности – от момента создания до ликвидации или

реорганізації підприємства. Управління капіталом підприємства в сучасних умовах може відображати концепцію, яка є системою науково обґрунтованих принципів.

Ключевые слова: капітал, історичний огляд, кругообіг капіталу, формування, використання, підприємство, ефективність, управління, стратегія, інтегрована система.

DIRECTIONS FOR IMPROVING CAPITAL MANAGEMENT

Tetiana Savelieva

*Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture,
2, Derzhavina Str., Makiyivka, Donetsk Region, Ukraine, 86123.
E-mail: vol.3.77@mail.ru*

Received 14 October 2014; accepted 21 November 2014.

Abstract. Article is devoted to general theoretical approach to system capital management company, highlights the major approaches to the definition of the category of «capital», formed in the course of its historical development. Capital as an economic category, which has long been known, has received new content in market conditions. Capital in the process of its operation ensures the interests of the state, the owners and staff, and characterizes the overall cost of funds in cash, tangible and intangible forms, invested in the formation of its assets. Determined that there is no single optimal capital structure not only for different companies, but even for a single enterprise at different stages of its development. Scientific thought has not yet developed a universal definition of capital, which would meet the needs of both theory and practice. Stresses that the effectiveness of the company largely depends on the level of money management system, which is a necessary attribute of business activity – from inception to liquidation or reorganization. Capital management enterprise in modern conditions may reflect a concept that is a system of evidence-based guidelines.

Keywords: capital, historical review, the circuit of capital formation, use, enterprise, efficiency, management, strategy, integrated system.

Постановка проблеми

В Україні в сучасних умовах відбуваються докорінні реформи, головною метою яких є забезпечення стійкого функціонування суб'єктів господарювання та підвищення рівня життя населення. Це передусім пов'язано з відновленням ефективності процесів виробництва та обігу капіталу як основних фаз відтворення, що були порушені протягом тривалого періоду. Саме капітал посідає одне з головних місць в системі соціально-економічних та політичних відносин суспільства. Через недосконале управління капіталом як на макро- так і на мікрорівні, що зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних причин, економіка України досить повільно долає кризовий стан. Прискорити процес виходу з кризи можна за допомогою управління, що відповідає сучасним умовам, спирається на досягнення науки та враховує практику. Саме тому проблема управління капіталом набуває особли-

вої актуальності на сучасному етапі розвитку економіки України. Особливої уваги заслуговують питання управління капіталом підприємства як основного осередку економічної системи, в процесі функціонування якого здійснюється процес кругообігу капіталу: його залучення, розміщення та використання. Динамізм, невизначеність, складність економічного середовища та процесів, що в ньому відбуваються, вимагають перегляду не лише сутності та змісту капіталу як економічної категорії, а й концептуальних засад управління ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Протягом століть багато науковців присвятили свою увагу дослідженню сутності категорії «капітал» та особливостей системи управління ним. В умовах економічної нестабільності, підвищеного ризику, високої ціни кредитних банківських ресурсів стає скрутним економічне

зростання, стійкий розвиток і ефективна господарська діяльність вітчизняних підприємств. Постає проблема вдосконалення вже існуючих або пошуку нових механізмів фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, оптимізація структури джерел фінансування з метою їх найбільш ефективного використання й відповідного підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому. Управління капіталом є невід'ємною складовою системи фінансового управління, що має забезпечити одержання позитивного фінансового результату господарської діяльності, досягнення її стратегічних і тактичних цілей. Теоретичні й практичні аспекти управління капіталом розглядаються в роботах вітчизняних та зарубіжних авторів: І. О. Бланка, М. І. Баканова, В. В. Ковальова, О. Стоянової, Дж. Ван Хорна, Дж. К. Шим, Дж. Г. Сігел й ін. Однак недостатньо обґрунтований комплексний підхід до вивчення функції управління капіталом вимагає подальшого дослідження й практичних розробок.

Мета дослідження

Метою цієї статті є удосконалення управління капіталом підприємства як інструмента підвищення ефективності його функціонування.

Основний матеріал дослідження

На всіх етапах розвитку людства в основу відносин між ними покладена власність. Вона є визначальною як для окремих людей, колективів працівників, так і для підприємців. На рівні підприємства власність виступає як капітал, який є необхідним атрибутом діяльності – від моменту створення підприємства до його ліквідації або реорганізації.

Капітал – одна з фундаментальних економічних категорій, сутність якої наукова думка з'ясовує протягом багатьох століть. Термін «капітал» походить від латинського «capitalis», що означає «основний, головний». У найперших роботах економістів капітал розглядався як основне багатство, основне майно. За мірою розвитку економічної думки це первісне абстрактне та узагальнене поняття капіталу наповнювалось конкретним змістом, що відповідав панівній парадигмі економічного аналізу розвитку суспільства.

Так, Аристотель (384–322 до н.е.) – давньогрецький мислитель уперше дав спробу аналізу капіталу. Перше глибоке дослідження категорії «капітал» належить фізіократам і його засновнику – Ф. Кене (1694–1774). Саме вони запропонували поділ капіталу на основний і оборотний [1].

Подальший розвиток і уточнення цієї категорії відбувалося в роботах класиків політичної економії А. Сміта (1723–1790), Д. Рікардо (1772–1823), Дж. С. Мілля (1806–1873). Так, А. Сміт під капіталом розумів частину запасів продуктів, матеріалів і знарядь, від яких очікується отримання доходів [2].

Найбільш ґрунтовно розглядав питання капіталу та проблеми управління ним К. Маркс (1818–1883). Незважаючи на усю довгу історію становлення цього терміну, що був застосовуваним ще за часів древньої Греції, саме Маркс надав йому більш сучасного значення та чітко визначив. Капітал для Маркса був окремим випадком багатства і, на його думку, складався з носіїв вартості – товарів і грошей, включаючи зобов'язання до отримання і сплати, та виступав атрибутом людини, а саме підприємця. Точніше, відношенням між підприємцями, що дозволяє зіставити їх фінансові можливості, а також відношенням між підприємцями (капіталістами) і пролетаріатом. У «Капіталі» наводиться декілька різних визначень капіталу, але всі вони, по суті, зводяться до багатства, що використовується у підприємницькій діяльності, а тому здатному до самозростання [3].

У подальших дослідженнях поширилося декілька ідей стосовно сутності капіталу як багатства, фінансових ресурсів, грошей тощо. На нашу думку, значно розширила уявлення про сутність капіталу робота Г. Беккера (1930) «Людський капітал», згідно з якою ця категорія виражається запасом знань, навиків, мотивацій, що є у кожного працівника. Іншими словами, навик людини, освіта, знання перетворюються на ще один чинник виробництва і, відповідно, формування капіталу [4].

Наступну «модернізацію» категорії «капітал» здійснив французький соціолог П. Бурдьє (1930–2002), який піддав критиці прагнення К. Маркса звести сферу людського життя тільки до економічного простору і описати суспільство як опозицію класів власників і невластників

засобів виробництва (економічного капіталу). На думку П. Бурдьє, людина живе одночасно в декількох соціальних просторах – культурному, науковому, економічному, політичному. Влада, положення людини в суспільстві визначається обсягом і структурою накопиченого нею капіталу в різних формах – у формі культурного, соціального, символічного і економічного капіталу. Згідно з теорією П. Бурдьє, всі форми капіталу схильні до конвертації, наприклад, людина може перетворити соціальний капітал на економічний [5].

З вищевказаного можна зробити висновок, що капітал є економічною категорією, яка відома давно, але отримала новий зміст в умовах ринкових відносин. Як головна економічна база створення і розвитку підприємства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу і характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які інвестуються у формування його активів.

Ефективність діяльності підприємства значною мірою залежить від рівня розвитку системи управління капіталом, який є необхідним атрибутом бізнес-діяльності – від моменту створення до ліквідації або реорганізації суб'єкта господарювання [6].

І. А. Бланк пише, що управління капіталом – це система принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з оптимальним його формуванням з різноманітних джерел, а також забезпеченням ефективного його використання у різних видах господарської діяльності підприємства [7, с. 259].

Будь-який суб'єкт господарювання, який веде виробничу чи іншу комерційну діяльність, повинен мати визначений капітал, (сукупність матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності) та управляти ним.

Слід зазначити, що управління капіталом гостро постає у сучасних умовах, коли розпочалась безперервна технологічна революція [8].

За даними МВФ кількість країн, що обмінюються технологіями з 1960 року збільшилося з 22 до 84, розширився обсяг щорічних ліцензійних операцій, що свідчить про зростаючу економічну роль цього виду товарів для всіх учасників

обміну технологіями. Сьогодні приріст валового продукту в найбільш розвинених країнах світу на 75–80 % визначається інноваційно-технологічними досягненнями, а в Україні – 0,1 % [9].

Але, як зазначають окремі фахівці-економісти, через недосконале управління капіталом як на макро-, так і на мікрорівні, що зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних причин, економіка України доволі повільно використовує сучасні технології та долає кризовий стан. Одним із напрямків прискорення процесу виходу з кризи є управління капіталом, що відповідає сучасним умовам, спирається на досягнення науки та враховує практику [10].

Управління капіталом має базуватися на ідеї інтегрованого підходу, якому властива системна цілісність, що поєднує різні складники процесу формування капіталу. Основні напрями управління капіталом підприємства за сучасних умов може відображати концепція, яка є системою науково-обґрунтованих принципів. Основними структурними блоками концепції є: механізми, принципи, основні функції, методи і завдання [6].

Методологічними принципами концепції є: інтегрованість із загальною системою управління підприємством; комплексний характер формування управлінських рішень; динамізм управління; орієнтація на стратегічні цілі розвитку; варіантність вибору управлінських рішень. Ці принципи поєднані з загальними принципами управління: системність, адаптивність, цілісність, оптимальність, надійність, гнучкість, ефективність, координація, науковість.

При тій ключовій ролі, яку відіграє управління капіталом для зростання вартості та прибутковості бізнесу, як пишуть Н. Кайссел та Дж. Рейнольдс, йому рідко приділяють належну увагу. У більшості компаній та фірм розподіл капіталу відбувається під час щорічного процесу бюджетування і фокусується на фінансуванні конкретних проектів, а не стратегій [11].

Управління капіталом, можна підвищити, чітко дотримуючись трьох принципів: завжди розглядати альтернативи, встановлювати чіткі правила прийняття рішень і дотримуватись їх, а також створювати умови для відкритого обговорення, куди і як інвестувати капітал. Якісне управління капіталом визначає, аналізує і порівнює всі можливості, відкриті перед компанією

на етапах розподілу і схвалення, в постійному пошуку найкращих стратегій.

Крім цього, кращі управляючі капіталом зазвичай не задоволені інформацією, яка постає вже існуючими системами. Вони вибудовують власну інформаційну базу, крок за кроком, знизу до верху, чітко формулюючи типи стратегічної, клієнтської, фінансової та операційної інформації, яка їм потрібна для прийняття якісних рішень.

Висновок

Управління капіталом має передбачати вплив на його обсяг і структуру, а також джерела формування з метою підвищення ефективності його використання. Налагоджений механізм управління капіталом передбачає: чітку постановку цілей і завдань управління капіталом, а також контроль за їх дотриманням у плановому періоді; удосконалення методик визначення й аналізу ефективності використання усіх видів капіталу; розроблення напрямків оптимізації процесу управління капіталом, а також їх аналізу і впровадження; розроблення методики оперативного управління високоліквідними обіговими активами; розроблення загальної стратегії управління капіталом; використання у процесі управління економічних методів і

моделей, зокрема під час аналізу і планування; орієнтацію на використання внутрішніх важелів впливу на процес управління капіталом. Використання зазначених підходів до системи управління капіталом дозволить максимізувати ефективність господарської діяльності та забезпечити стабільне економічне зростання.

Пріоритет конкретних критеріїв оптимізації структури капіталу підприємство визначає самостійно. Виходячи з цього можна зробити висновок: не існує єдиної оптимальної структури капіталу не тільки для різних підприємств, але навіть і для одного підприємства на різних стадіях його розвитку.

Наведений історичний огляд показує, що парадигма капіталу як економічної категорії, що характеризує систему й особливості її пізнання, визначається глибоким генезисом і значною широтою підходів. Однак, незважаючи на велику увагу дослідників до цієї ключової економічної категорії, наукова думка до сьогодні не виробила універсальне визначення капіталу, яке б відповідало потребам як теорії, так і практики.

У подальших дослідженнях слід робити опис та обґрунтування цілісної інтегрованої системи управління всіма видами капіталу, оскільки цей напрямок у науковій літературі наводиться лише фрагментарно.

Література

1. Ядгаров, Я. С. История экономических учений [Текст] / Я. С. Ядгаров. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 320 с.
2. Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Текст] / А. Смит // Классика экономической мысли : Сочинения / В. Петти, А. Смит, Д. Рикардо [и др.]. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – С. 77–402.
3. Маркс, К. Капитал. Критика политической экономии [Текст] : в 3 т. Т. 2 / К. Маркс. – М.: Издательство политической литературы, 1984. – 596 с.
4. Капелюшников, Р. И. Экономический подход Гэри Беккера к человеческому поведению [Текст] / Р. И. Капелюшников // США: экономика, политика, идеология. – 1993. – № 11. – С. 17.
5. Бурдые, П. Социальное пространство и генезис «классов» [Текст] / П. Бурдые // Социология политики / Пер. с фр. Н. А. Шматко : сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко. – М.: Socio-Logos, 1993. – С. 53–97.

References

1. Yadgarov, Ya. S. History of Economic Thought. Moscow: INFRA-M, 2001. 320 p. (in Russian)
2. Smit, A. An inquiry into the nature and causes of the wealth of Nations. In: *Classical economic thought: Works / Petti, V.; Smit, A.; Rikardo, D. et al.* Moscow: Eksmo-Press, 2000, p. 77–402. (in Russian)
3. Marks, K. Capital: A Critique of Political Economy. In 3 volumes. Vol. 2. Moscow: Political Literature Publishing House, 1984. 596 p. (in Russian)
4. Kapeliushnikov, R. I. Gary Becker's economic approach to human behavior. In: *The USA: economics, politics, ideology*, 1993, № 11, p. 17. (in Russian)
5. Burde, P. Social space and the genesis of the «class». In: *Sociology of Politics / Trans. from Franch N. Shmatko: comp., general editing and foreword. N. Shmatko.* Moscow: Socio-Logos, 1993, p. 53–97. (in Russian)
6. Piskotin, E. A. General approaches to the system capital management. In: *Economy of enterprise: theory and experience. Proceedings of Third International*

6. Піскотін, Є. А. Загальні підходи до системного управління капіталом підприємства [Текст] / Є. А. Піскотін // Економіка підприємства: теорія та практика : зб. мат. III Міжнар. наук.-практ. конф. 21 жовт. 2010 р. / М-во освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2010. – С. 243–244.
7. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент [Текст] : Учебный курс / И. А. Бланк. – К. : «Ника-Центр», 2001. – 528 с.
8. Федулова, Л. Тенденції становлення новітнього технологічного укладу світової економіки: роль управління інтелектуальною власністю [Текст] / Л. Федулова, Л. Цибульська // Економіка України. – 2011. – № 12. – С. 23–35.
9. Сомов, В. Ф. Україна на світовому ринку технологій [Електронний ресурс] / В. Ф. Сомов // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : Наук. журн. – К., 2010. – № 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/sru/2010_1/index.htm.
10. Рудницька, О. М. Система управління капіталом підприємства [Текст] / О. М. Рудницька, Н. З. Шпак // Економіка, планування і управління галузі. – Л. : Вид-во Нац. ун-т. «Львівська політехніка», 2012. – № 1. – С. 257–259.
11. Кайссел, Н. Правильне управління капіталом компанії [Текст] / Н. Кайссел, Дж. Рейнольдс // Фінансовий ринок України. – 2012. – № 5. – С. 22–25.
- scientific-practical conference. Oct 21. 2010. Kyiv: KNEU, 2010, p. 243–244. (in Ukrainian)*
7. Blank, I. A. Financial management. Training course. Kyiv: Nika-Center, 2001. 528 p. (in Russian)
8. Fedulova, L.; Tsybul'ska, L. Development tendencies of the newest technological structure of the world economy: the role of intellectual property management. In: *Economy of Ukraine*, 2011, № 12, p. 23–35. (in Ukrainian)
9. Somov, V. F. Ukraine in the global technology market. In: *Strategy of Ukraine development (economics, sociology, law)*, 2010, № 1. Accessed at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/sru/2010_1/index.htm. (in Ukrainian)
10. Rudnitska, O. M.; Shpak, N. Z. The system of the enterprise capital management. In: *Economics, planning and management in industry*, 2012, № 1, p. 257–259. (in Ukrainian)
11. Kaissel, N.; Reynolds, Dzh. Proper capital management of company. In: *Financial market of Ukraine*, 2012, № 5, p. 22–25. (in Ukrainian)

Савельєва Тетяна Михайлівна – к.е.н., доцент, кафедра економіки підприємства Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Наукові інтереси: управління капіталом підприємства.

Савельєва Татьяна Михайловна – к.э.н., доцент, кафедра экономики предприятия Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научные интересы: управление капиталом предприятия.

Savelieva Tetiana – PhD (Economics), Associate Professor; Economics of Enterprises Department of the Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. Scientific interests: wealth management businesses.